

## **ПОЛІТОЛОГО-ЕТНОЛОГІЧНІ СИНТЕЗИ З АНАЛІЗУ КОНКРЕТИКИ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ У ПОЛІТИЧНІЙ ІСТОРІЇ ВІД “ВЕСНИ НАРОДІВ” СЕРЕДИНИ ХХ ст. ДО ПОЧАТКУ ХХІ ст.**

Наукові праці МАУП, 2007, вип. 2(16), с. 144–155

*У поліетнічних країнах кожний народ-етнос прагне реалізувати своє право на “політичну нострифікацію батьківщини”, і де й коли йому інший народ або держава чинять спротив, там і тоді неминучі різноманітні етнополітичні конфлікти. В них найчастіше йдеться про право усіх народів-співвітчизників бути джерелом політичної влади і носієм суверенітету країни. Ця політологема (зафіксована у ст. 5 Конституції України) прослідковується в етнополітичній історії понад десятка європейських, азійських, американських та африканських країн, з чого виводяться актуальні політолого-етнологічні висновки.*

Ледь не в більшості із сучасних поліетнічних (багатонародних) країн за останні сто п'ятдесят років періодично активізувався триалітет “народ-етнос — політична держава — політична теорія”. Кризові діалоги та дуелі між народами-етносами (народами як етноісторичними спільностями, а не народонаселенськими сукупностями) та між ними і державою в тих країнах зумовлені прагненням не окремих, а *усіх народів-етносів реалізувати найсуттєвішу в політичній історії місію — слугувати свідомим джерелом політичної влади і носієм політичного суверенітету своєї країни.*

Звернімо увагу на триадний займенниковий сленг “моя країна — політична влада в моїй країні — політичний суверенітет моєї країни”. Право на “політичне присвоювання країни” мають усі народи-співвітчизники, якого б фізичного масиву вони не були у даному атестаційному моменті. Де й коли будь-якому народові-етносу чинять бодай якийсь спротив у справі “політичної нострифікації країни”, тобто у реалізації зазначеної політичної місії, там і тоді неминучі різноманітні *етно- і міжетноконфліктні колізії*. Ця діалектична контрроверза (про об'єктивне прагнення усіх народів-етносів реалізувати свою місію джерела влади в багатонародній країні та носія політичного

суверенітету країни на геополітичній арені, — що зафіксовано у ст. 5 Конституції України) — вона й імпульсує ситуативне створення своєрідної *етнополітичної триади*: 1) комплекс політолого-етнологічних проблем, які конститууються навколо явища етнічного конфлікту; 2) розмаїття самих етноконфліктів, які об'єктивно стимулюють конституацію дедалі нових політолого-етнологічних проблем; 3) політолого-етнологічний плюралізм, який єдино здатний глибинно та об'ємно висвітлювати явище етноконфлікту.

Подальше викладення матеріалу — це роздуми і теоретичні узагальнення в координатах наведеної вище етнополітичної триади. Плекаємо надію: “ступенями” певно короткого історіолого-концептуального екскурсу (приблизно із середини ХІХ ст. і до сьогодні) виявити генезу та нинішню концептуальну постановку основних — і без сумніву, актуальних — політико-етнологічних проблем, об'єктивно “зав'язаних” на феномені етноконфлікту. В науці, писав Гегель, “рух уперед є скоріше поверненням назад,... до першопочаткового та істинного,... яке насправді й породжує начало” [13, 127]. У процесі, — нехай, і короткого, — аналізу двох наших “дослідницьких предметів” (деяких політолого-етнологічних про-

блем “на тлі” конкретики конституювання деяких етноконфліктів) намагатимемося дотримуватись вимог відомої методологічної тріади Гегеля, виявляючи при цьому: 1) якою є внутрішня структура досліджуваного предмета; 2) яким є у досліджуваного предмета власне джерело саморозвитку; 3) якою є система взаємозв'язків досліджуваного предмета з оточуючою реальністю.

Етнічним конфліктом (від давньогрецьк. *ethnos* — народ і лат. *conflictus* — сутичка, спір, боротьба) — як явищем зіткнення двох і більше народів-етносів — носіїв суперечливих (а часто — й непримиренних) позицій у процесі реалізації своїх життєвих потреб та інтересів — уперше предметно зацікавилися у роки “весни народів” — серії буржуазно-демократичних революцій 40 — 60-х років ХІХ ст., що відбулися майже в усіх європейських країнах того часу, у тому числі в деяких нинішніх західноукраїнських землях. Особливо “різнобарвними” та “різноефектними” ці революції виявилися у двох сусідніх багатонародних країнах — в Австрії та Угорщині. Та саме післяреволюційна проблематика змусила правлячі сили об'єднати ці дві країни під одним політико-державним “дахом”, аби ж ніколи надалі не знати й не чути про революції та конфлікти на етнооснові. Зрештою, саме ця (за тим часом) надмірно багатонародна дубль-країна стала своєрідною “лабораторією” для апробації засад (а) етноконфліктної теорії, (б) теорії всекраїнової політичної нації, (в) концепції співвідношення рівня цивілізованості народів-етносів та їхнього конфліктогенного потенціалу та інших і до сьогодні актуальних політолого-етнологічних проблем.

Серцевиною політолого-етнологічних проблем австро-угорської ойкумени зазначеного часу виявився негативний дуалітет “цивілізований — недосоціалізований (“примітивний”) народ-етнос” (автором позиції є політолог і політик 40–70-х років Ф. Деак). Малася на увазі колізія: усі австро-угорські народи-етноси і населенські спільноти апіорі приймаються за цивілізовані, розвинені і культурні партнери двох титулярників — австрійських німців і угорців — у справі співучасті в розбудові безпрецедентної в історії “безнаціональної спільноти”, а щонайменші з чийогось боку проконфліктні прояви є ознаками “аполітичності” і “антидержавності”. У звизах цієї, умовно кажучи, “недорозвиненої” політолого-етнологічної думки викристалізувалися два показових висновки.

1. Усі мислимі колізії суперечливої взаємодії сил, кіл і верств слаборозвинених народів-етносів

слід назвати “не іманенцією тамтешнього поточного життя, а *позаправоюридичною етноконфліктною несумісністю поглядів* тих аборигенних сил, кіл і верств на життя цивілізованих країн, до якого їм ще слід рости і рости” [28, 103–104]. Акцент на цивілізованість/недоцивілізованість конфліктуючих народів як етністоричних спільностей зберігся й понині. Варто тут згадати відому назву книги американського політолога С. Хантингтона (2000 р.) і розтиражований фігуральний відгук экс-Президента Франції Ж. Ширака на терористичну атаку на США 11 вересня 2001 р.: “Розпочалася війна цивілізацій”.

2. Другий висновок ще більш “профілізований” до проблематики нашої теми. Оскільки у “недосоціалізованих” народів-етносів мислительська діяльність підпорядкована радше емоціям, аніж розуму, в конфліктах того етносередовища самопроявляється лише периферійний аспект політики — “партиципація”, тобто лише аспекти співучасті окремих груп, кіл і верств неструктурованого населення тих “недоцивілізованих країн” на боці окремих же конфліктуючих сторін. Наскільки відомо, першим на це звернув увагу — ще сто років тому — француз Люсьєн Леві-Брюль [38, 19–21]. У наші дні це питання переростає у надзвичайної значущості політолого-етнологічну проблему — пошук засобів підтримання постійно діючих і плідних діалогів “політична держава — громадянське суспільство” і “верховна політична влада — поліетнічне народонаселення країни” [6, 263, 515; 36, 5, 7, 15–17].

Зазираючи у самісінькі глибини, бодай у тенега одного аспекта цієї проблеми, доходимо висновку: міра цивілізованості/недоцивілізованості конкретних народів-етносів виявляється в їхній здатності/не-схильності конфліктувати з іншими народами-етносами та народонаселеннями, а ця найцінніша валентна якість проявляється в *конкретних формах політичної участі*. На сьогодні політична наука виявила кілька форм вразу політичної участі: державотворення, партієтворення, елітотворення і творення всекраїнової політичної нації. Наважуємось стверджувати тут про *своєрідну політолого-етнологічну закономірність*: якщо ім'ярек народ-етнос є повнокровним “наповнювачем” усіх мислимих форм політичної участі, у нього немає об'єктивних потреб задумувати етноконфлікти або ж бездумно “встрявати” у контексти “тліючих” чи вже “діючих” етноконфліктів.

Особливо плідні та перспективні політолого-етнологічні роздуми зумовлює *феномен участі*

народів-етносів у творенні всекраїнової політичної нації. Виходимо з того, що останнє є і вищим, і синтетичним виразом творчої участі якогось народу-етносу у політичній сфері багатонародного суспільства, а отже, й комплексом його антиконфліктогенних якостей. Компонентами політичної нації є і кадрові представники того народу-етносу у складі правлячого політикуму країни, і солідні його етногрупи у депутатському корпусі країни на центральному та місцевому рівнях, і відчутна участь його елітних груп у діяльності суміжних із політичною сферою галузях суспільного життя людей, і неодмінно конструктивна участь усього його дорослого масиву у державотворчих процесах і плебісцитарних кампаніях у тій багатонародній країні [9]. Вважаємо, що всі наведені компоненти являють собою *антиетноконфліктогенний потенціал політичної нації в багатонародній країні*.

Народи-етноси, чиє політичне життя у багатонародному суспільстві можна — без манівців і “натяжок” — верифікувати з огляду на наведені компоненти феномена “політична участь”, лише ті народи-етноси можуть скласти *соціальну базу всекраїнової політичної нації*. Довільно, “на свій погляд і смак”, відносити народи-етноси до складу тої бази, або ж остракувати від неї, — не можна. Подібна волюнтаристика особливо неприпустима з боку політикумних “верхів”, як цього нещодавно припустилися у Телезверненні Президента України з нагоди Дня Соборності [34]. Намагання у подібний спосіб когось “наблизити”, когось “остракувати”, а всім іншим “дати чітко знати, хто в домі хазяїн” — це зразок політолого-етнологічної акції за *конфліктознавчим “типом Харру тієнг”*, коли добре відомий лише початок інаугурованої політичної дії, малозрозумілим є продовження і є зовсім непрогнозованим ефект дії.

Але повернемося до нашої теми в її ретроспективній інтерпретації півторастолітньої давнини. Наш аналіз виявив, що чим швидше час добігав другої половини ХІХ ст., тим динамічніше змінювалися світова етнополітична ситуація, *темп і тонус концептуалізації “конфліктного сегмента” політолого-етнологічної думки Австро-Угорщини*. Найсуттєвішим тут виявився момент *“розщеплення” суб’єктних сторін усіх мислимих у подальшому етноконфліктів* — на “внутрішні” (на згадані зовнішньокраїнові “сили”, “кола” і “верстви” недосоціалізованих народів-етносів навколо “дуальної монархії”) та “зовнішні” (як правило та суто на той момент, це були “цивілізовані” метропольні народи-етноси класичних колоніза-

торських країн). У цьому “етноконфліктному діалозі сторін” поступово в етнополітичному лексиконі сучасності стали з’являтися спочатку у ролі *пересічно-буденних слів*, а згодом і *терміни в ролі політико-символічних понять*. Сьогодні це низка ксенофобіанських “страшилок” з етноконфліктним навантаженням — на кшталт: “внутрішній/зовнішній ворог”, “дружні/не-дружні народи”, “кровожерливі/мирні нацмени”, “культурні/абскурантні народи”, “вузькоокі/жовтолиці абреки”, “троянський кінь”, “п’ята колона”, “надійні/не-надійні сусіди”, “стратегічні/ситуативні партнери” та ін. З тривогою у душі нам, на початку ХХІ ст., можна, — хоча і в режимі “між іншим”, — зазначити: тим етнополітичним “страшилкам” сто і понад сто років, тим не менш, говорячи стилем сучасного російського політолога, вони “закарбувалися у лексиконі наших державних етнополітиків і визначили сам *тип мислительського апарату* останніх п’ятнадцяти років” [21, 93]. Це, безперечно, стосується і сьогочасної України.

Під цим кутом зору знову поринаємо у ретроспекцію столітньої давнини, — не за попелом, а за “початками начал істинного, первісного теоретичного знання” [13; т. 2, 28]. Маємо підстави апіорі констатувати: *саме діалектика взаємодії та взаємообернення суб’єктних сторін і перетворює той етноконфлікт на по-своєму цілісний процес*, що конститується відомими гегелівськими фазами: 1) *виникнення* з певних передумов; 2) *становлення* неповторною цілісністю; 3) *розвиток* на власних феноменальних засадах. Чи стане він колись цілісно завершеним або ж “хвилясто”-сегментарним, яким виявиться сегментний або ж і кінцевий результатив, чим буде для протиборствующих сторін результуючий позитив/негатив, — усе це є, за визначенням Гегеля, “конкретикою конкретної ситуації”, бо ж у науці “начало продовжує лежати в основі всього наступного і не зникає з нього” [13, т. 1, 128].

Згадана вище серія буржуазно-демократичних революцій середини ХІХ ст. послугувала сукупним фактором політичного змужніння всіх народів-етносів континенту по лінії “межимор’я” (від Балтики через Віслу — Случ — Збруч — Дністер до Чорного моря). Після цього, вже у 60–70-х роках, поступово перестають говорити про “недосоціалізовані/недоцивілізовані/некультурні” народи, всі народи-етноси опинилися у подвійному статусі *“державствуючих націй”* (пізніше їх назвуть “титульними”) і *“національних меншин”*, а в кожній, окремо взятій країні їх політико-надбудовний синтез був названий *“політичною нацією”*.

Тоді й постало питання про “нерозумність” (“іраціональність”) самого феномена етноконфлікту, його несумісність з логікою життя цивілізованого багатонародного суспільства. Вперше про це заговорили у 1867 р. угорські політологи та (через рік, у 1868 р.) австро-угорські політики Ф. Деак і Й. Йотвюш. До речі, обидва вони є і авторами політичного проекту державного об’єднання Австрії та Угорщини рамками дуальної монархії, і авторами першого у світі етнополітичного “Зако-ну про рівноправ’я національностей” (злегітимованого підписом імператора 23 листопада 1868 р., чинного до 12 листопада 1918 р. і відновленого до юрисдикції в Австрії 1946 р., а в Угорщині — 1949 р.), і авторами популярного нині політолого-етнологічного сленгу “єдинокраїнова політична нація”. У названих двох документах містяться сутнісні елементи політолого-етнологічної теорії з контексту нашої теми: усім зрівняним у правах національностям (Австро-Угорщини) відтоді не було “жодного сенсу конфліктувати”, оскільки, “згідно з основними принципами конституції, ... всі вони є громадянами вітчизни, до якої б національності не належали”, — всі вони відтоді “у політичному сенсі складають одну єдину і неподільну політичну націю” [19, 246–249].

Як це не дивно, ця ремінісценція 1867–1868 рр. (на тій підставі, що одна чверть нинішніх українських земель колись була австро-угорською етнополітичною приналежністю) на рубежі 1992–1993 рр. потрапила до інтерпретаційного лексикону першого Президента України Л. М. Кравчука. Так, виступаючи в ізраїльському парламенті у січні 1993 р., прозоро натякуючи на центральноєвропейський генезис і статус України, він оголосив усі етноменшинські народи країни складовими “єдиної політичної нації — українського народу” [12]. Останній оголошувався “безконфліктним” і “внутрішньо злагодженим”. І це при тому, що за спиною вже “вибухали” етноконфлікти закарпатсько-русинський, керченсько-кримський та “бендерська війна” у Придністров’ї... Це, напевне, данина радянській звичці “не виносити бруду з дому”. Повернемось до австро-угорців другої половини ХІХ ст., які подали світові ще один повчальний етнополітикоконфліктний урок...

Із теоретичного контексту викладеної політолого-етнологічної концепції Ф. Деака — Й. Йотвюша впливала думка: єдинокраїнова політична нація є безконфліктним феноменом лише доти, доки на дану багатонародну країну не йдуть негативні зовнішньополітичні впливи... Подібні впливи на Австро-Угорську монархію посили-

лися особливо в 60-х — на початку 70-х років: із західно-північного боку — франко-пруська війна, польське та галицьке повстання (у контексті останнього і виник “начинений вибухівкою” політолого-етнологічний феномен “Ще не вмерла Україна... від Сяну до Дону”, двічі злегітимованого парламентом України у 1992 і 2001 р. в етнополітичному контексті Гімну України), а з південно-східного боку — серія російсько-турецьких війн на Балканах у супрязі з етновизвольними війнами та державотворчими процесами в Болгарії, Сербії, Молдові, Валахії, Трансільванії та ін. У цій конфліктно дифузній обстановці у досі “монолітній монархії” заворушилися хорвати, чехи, воєводи, валахи, трансільванські секкеї, буковинські сакси (саші), галицькі українці, мазовецькі поляки та ін. Коли у 1872 р. про подібні “неприємні епізоди” доповіли імператору Францу І, він розважливо у кратологічному сенсі відреагував: “Що, мої народи чужі одне одному? — Тим краще... Бо ж з їхньої антипатії народжується *порядок*, а з їхньої взаємної ненависті — *мир* у країні” [19, 58].

Урок з цієї політолого-етнологічної колізії міг би бути такий: цілком та об’єктивно і в усьому урівняти, а тим більше “нівелювати” народи-етноси нікому, ніде і ніколи ще не вдалося, а коли так, то *по-своєму мудрі політичні кратологи прагнуть “законсервувати” етноконфліктний стан у суспільстві*. До наступного випадку сильного зовнішньополітичного впливу. На думку В. М. Бебика, в суверенній Україні цей урок добре був засвоєний Л. Д. Кучмою впродовж обох його правлінських каденцій [14, 174–175]. Схоже на істину. І, напевне, ця риса “м’якої диктатури” на десять-дванадцять років “законсервувала” етноконфліктні “вузли” у Криму, в Закарпатті, у Придунав’ї і на Буковині, а також відклала “на потім” вибухоподібний “києво-донецький державномовний діалог”, — аж до порогу Майдану 2004 р. і “северодонецького сепаратистського сигналу” 2005 року. На думку І. М. Варзара, популістські — з обох боків “переможних сил” — підсумки парламентських виборів березня 2006 р. знову на деякий час “законсервували” етноконфліктну ситуацію в країні, доки, не приведи Господи, не здетонує своєрідна на українському ґрунті “концепція доміно”: розпад парламентської коаліції — відставка уряду — дострокові парламентські вибори — дострокові президентські вибори [2; 7].

Повертаючись до австро-угорського етнополітичного досвіду, мали б зазначити й таке. Етнічними, як і іншими різновидами соціополітичного конфлікту, успішно урядувати в рамках унітар-

ного титуляризму майже неможливо (якщо, звісно, у тій багатонародній країні не встановлювати диктатуру); у рамках дуалізму титульних (“державствуючих”) народів-етносів дуже важко (на що вказував той же австро-угорський досвід уже через 4–5 років після об’єднання країн у 1867 р.), може, це є можливим у рамках “федеративного тріалізму титулярників”? Над останньою редакцією найгострішої сучасної політолого-етнологічної проблеми у Відні та Будапешті напружено замислилися на початку 1871 р. Як констатує сучасний угорський політолог П. Ханак, саме на той момент політичні кратологи багатонародної країни дійшли висновку, що “дуалістична державна структура монархії вже не відповідала прагненням і свідомості співвітчизних націй, які давно дозріли до утвердження свого суверенітету. Адекватними рамками для продовження спільно-сумісного існування могла б стати *тріалістична федерація* [35]. “Пошук третього” привели до висновку: ним можуть стати чехи, і тоді ж уряд Ф. Хоєнварта підготував проект “Угоди про перетворення дуалізму на тріалізм”. Але цьому “багатообіцяючому експерименту”, продовжує свій аналіз П. Ханак, заважала тріада різнорідних (одного зовнішнього і двох внутрішніх) факторів: а) зовнішнє втручання у справу німецького канцлера О. Бісмарка; б) внутрішньоурядові і внутрішньопарламентські суперечки між угорськими та австрійськими правлячими коаліціями; в) “затверділий чеський сепаратизм”. У підсумку “відмова від тріалізму більшою мірою послабила внутрішню згуртованість монархії, аніж якби він був уведений” [35, 8].

Аналогія з українською ситуацією 2005–2007 рр. — мінімум на дві третини сутнісного змісту! — нам уявляється цілком припустимою. Але в сьогочасній Україні ця “етноконфліктна тріалістика” ще перебуває “у згорнутому стані” (або ж “у соціологічному стані кокону”), і неможливо з належною вірогідністю сказати (принаймні, доки не завершена щойно розпочата масштабна політ-реформа), як вона буде “реалізована/розв’язана” завтра-післязавтра — у близькому прийдешньому. А ось про те, як вона була праксеологізована в СРСР (з кінця 20-х років ХХ ст.) та Китаї (з кінця 40-х років), уже можна. Тут етнополітична кратологіка — в принципі — виявилася однотиповою. *Знизу — доверху* (від волості/району — *через* губернію/область, національний округ/автономний район, автономну область/автономну етнореспубліку і союзу республіку/адміністративний регіон — *до* центру) правила/управляли/

адміністрували тріадним чином: 1) *відома суто у даній місцевості етноособа* (як правило, “вірний лінії партії місцевий практик-нацмен”); 2) *широко знана на середньому рівні етноособа* (як правило, підготовлена “у центрі”); 3) *видатна, всекрайново-масштабу етноособа* (як правило, представник великоруської/великоханьської національності). Основний політолого-етнологічний висновок: ця “схема” (саме знизу — доверху, а не навпаки побудована) десятиліттями тримає багатонародну країну у стані “урядовуваного порядку”, а етноконфліктні явища і процеси — у перманентно контрольованому “коконовому стані”. Із незначними корекціями ця “схема” в СРСР діяла аж до “початку кінця” горбачовської “перебудови” другої половини 80-х років [18], а в Китаї вона жива й досі [37, 5–22, 70–92, 145–151, 169–172].

І ще раз повернемося до австро-угорського прецеденту. До остаточного краху “дуального етнополітизму” (1918 р.) було ще приблизно 50 років. Але на той момент (початок 70-х років ХІХ ст.) із цієї своєрідної Кавдинської ущелини австро-угорських етнократологів вивела австро-угорська ж політолого-етнологічна думка. Групою вчених і практичних етнополітиків (Л. фон Штайн, Ф. Деак, Й. Йотвюш, О. Гаман, Ф. Адлер, К. Реннер, О. Бауер та ін.) у 70–80-х роках була змодельована певна сутнісно-просторова редукція: вони просто перенесли акцент конфліктної генези з етнічного етноконтексту багатонародної країни на її суміжне етногеополітичне середовище.

Це виявилось не безневинним зміщенням акцентів. Бо ж від того і фізіономія етноконфлікту стала набувати цивілізаційно-культурологічного гатунку: мовляв, віднині конфліктують не народи-етноси як такі, а суто “відсталі та расово неповноцінні” народи між собою, “торкаючись” при цьому життєвих потреб та інтересів “цивілізованих народів”, які — за таких умов — просто не можуть залишитись осторонь будь-якого конфлікту на планеті. “Погасити будь-які та будь-де тліючі конфлікти — історична місія цивілізованих народів”, — під цим гаслом у ХХ ст., по суті, підготувалися дві світові війни та до сотні “локальних війн”. До австро-угорців долучилися вчені американські, британські, французькі, німецькі, російські та ін. І вже з того часу стали публікуватися численні цінні дослідження, але такі, що містили бодай одну мізерабельну етнорасову нотку, — Л. Моргана (“Стародавнє суспільство”, друге видання 1972 р.), Л. Гумпловича (“Расова боротьба”, 1873), Ф. Ф. Мартенса (двотомна праця “Міжна-

родне право цивілізованих народів”, 1882), Г. Лебона (“Еволюція цивілізації”, 1890), В. Зомбарта (“Пролетаріат”, 1903), У. Самнера (“Народні звичаї”, 1909), В. Вундта (десятитомна “Психологія народів”, 1900–1920 рр.) та ін.

Зазначену суперечливу діалектику “діалогуючих цивілізованих/недосоціалізованих суб’єктних сторін” у процесі конституації якогось етноконфлікту вперше — та у чітких концептуальних рисах! — продемонструвала низка етно- і військовополітичних подій кінця ХІХ — початку ХХ ст. (назвемо лише три події): 1) іспано-американська (США) війна на Кубі (1898 р.); 2) “боксерське повстання” в Китаї (1898–1900 рр.); 3) повстання у Трансваалі та англо-бурська війна (1899–1902 рр.). Конкретика цих етнополітичних ситуацій — і теж уперше у світі! — продемонструвала ще дві пари діалогуючих компонент, іманентних для будь-якого етноконфлікту. Бодай попередній аналіз цих, здавалося б, “архівних матерій” є беззастережним актуальним теоретико-пракселогічним завданням. Пропонуємо вдуматись у наступні етноісторіологізми.

Внутрішньокраїновий потенціал народу-етносу, який слугує об’єктивним стрижнем даного етноконфлікту, — це його ж (потенціалу) зовнішньосвітова геополітична противага. (Надалі, для спрощеної зручності аналізу, назвемо “діалогуючих” відповідно “внутрішнім фактором” і “зовнішнім фактором”.) З точки зору динаміки аналізованого питання, це центральний “діалог” і провідні формоутворюючі елементи у контексті процесу виникнення, становлення цілісним і розвитку до розв’язки будь-якого етноконфлікту. Самі ж оті “внутрішньополітичний потенціал” і “зовнішньогеополітична противага” у процесі конституації різних етноконфліктів “діалогують” по-різному, тобто ситуативницьки.

А коли так, то при аналізі конкретики окремо взятого етноконфлікту важливою є акцентика у системі аргументації “діалогуючих” пар “внутрішніх” та “зовнішніх” і сторін, і факторів. Найперше, що тут кидається у вічі, — це те, що у процесі конституації ім’ярек етноконфлікту “діалог” поволі перетворюється на “монолог” сильного зовнішнього фактора, — та ледь не за байкарською логікою І. Крилова і Л. Глібова: у сильного безсилий завше винуватий... Як правило, той диктат інтерпретується світові як “цивілізаторська місія” великодержавних народів-етносів стосовно — конкретних у конкретних випадках — “відсталих” і “недосоціалізованих нещасних тубільців”. У названих вище трьох контекстах тими “нещасни-

ми тубільцями” виявилися відповідно: а) “креольсько-афро-індеанські кубинці, які зовсім не зналися на пріоритетах міжнародного сусідства”; б) “зухвало та підступно повсталі дикі китайози, яких слід було провчити назавше...”; в) “індо-афро-євробури, які туго розуміли, на якому світі живуть...” [17, 141, 143, 150–152].

“Монологова аргументація” “цивілізаторської місії” сильного над слабшим і зовсім безсилим — вкрай показова у теоретичному сенсі і досі у чомусь повчальна для політичної сучасності:

1) перший прецедент в аналізованому політолого-етнологічному ряду — американо-іспанський “діалог” з приводу Куби (1898 р.). Доки на острові тривало етновизвольне повстання під проводом Х. Марті та А. Масео (1895–1898 рр.), США висували першоколоніальному “патронові” — Іспанії одну диктаторську вимогу за іншою, й усі по-мілітарному жорсткі та явно “невиконувані”. Півстоліття потому дослідники констатуватимуть, неначе зумисно нам “у тему”: це був звичайний метод-прийом, “коли плекають твердий намір будь-що викликати конфлікт” [17, 141]. Підсумкова розв’язка відома: Іспанія американському тискові піддалася; Куба у 1902 р. стала формально незалежною країною, а фактично — протекторатом США (до 1959 р.); “найслабшій діалогуючій стороні”, пересічним кубинцям, нічого й досі не лишається, як на пікових точках кризових ситуацій спорадично вигукувати “Patria au muerte!” і “Янки — хоу!” А тим часом політолого-етнологічна проблема міжнародно-регіонального масштабу досі залишається не розв’язаною;

2) китайський, “боксерський” прецедент 1898–1900 рр. продемонстрував дещо іншу логіку конституації етноконфлікту — різномісними імпульсами і факторами (зсередини та ззовні). Політолого-етнологічні проблеми, що тут суміжно виникають, одягаються... у цивілізаційні одежі: “цивілізованим народам” дозволено практично все, аж до застосування на геоплощині “недосоціалізованих” народів-етносів варварських і напівварварських політико-мілітарних засобів. Важливо при цьому лише одне: своєчасно та вправно користуватися формоутворюючими та “потрібними” даному етноконфлікту засобами, імпульсами і факторами.

У китайському прецеденті першоімпульси і фактори “внутрішнього характеру” — це серія сміливих та успішних повстанських акцій китайських “боксерів” у 1898–1900 рр., які завершилися облогою іноземних дипломатичних місій (розташованих у тому кварталі Пекіна, де

aborигенним людям і зовсім десятиліттями заборонялося з'являтися) та зухвалим убивством німецького посла Ф. Кеттелера [17; 151–152]. Зовнішніх конфліктогенних імпульсів виявилось тоді кілька. На “жовторасову витівку” першою, природно, відгукнулася Німеччина, яка ще з 90-х років XIX ст. шукала баражних приводів “повчити світ,.. тримаючись у рамках напівварварства” та діючи на зовнішньополітичній арені “двома засобами, не раз застосовуваними цивілізованими народами, — експропріацією та контрибуцією” [17, 109–110].

Перш ніж удатися до цих засобів стосовно Китаю, паннімецька дипломатія та пропаганда кинулися шукати авангардних союзників-застрільників, тих, хто першими “уторували б доріжку” до серцевинного локусу даного етноконфлікту. Найзручнішим союзником виявилася царська Росія. Показова річ: чимало політолого-етнологічних проблем — прийдешнього, а не поточного тамтешнього часу! — Німеччина мала намір вирішувати у тому конкретному випадку постановкою лише одного конфліктогенного завдання. “Я зроблю все, що від мене залежить, — писав кайзер царю у липні 1900 р., — аби підтримати спокій в Європі і боронити тил Росії,.. нагадуючи при цьому, що для Росії великим завданням на майбутнє є справа цивілізування азійського материка і захист Європи від вторгнення великої жовтої раси” [17, 116]. Свої ж війська — перед відправкою у каральний похід на Китай — 25 липня 1900 р. кайзер наставляв “учинити там таку розправу, аби китайці твердо запам'ятали німецьке ім'я, як свого часу народи Європи зберегли у пам'яті ім'я гуннів та їхнього вождя Аттилу” [17, 150, 151]. Результат “угамування” китайського етноконфлікту відомий: чотири “союзні держави” — Німеччина, Росія, Франція та Японія — “замирили” Китай, а заодно і Корею, законсервувавши тамтешню етноконфліктогенну ситуацію аж до кінця Першої світової війни. Як кому, а нам усе це нагадує сьогоденну камуфляжну риторичку та баражовану нею політолого-етнологічну проблематику навколо етноконфліктогенних факторів “східно-міжнародного тероризму” та “розширення НАТО на Схід”;

3) англо-бурський прецедент 1899–1902 рр. продемонстрував принципово нову модель конституції етноконфлікту. Принципово новими тут здебільше є дві політолого-етнологічні деталі. По-перше, тут виявилось, що одна із колишніх “зовнішніх сторін” конфлікту стала... “внутрішньою”, — та ще й такою, що потребувала “особ-

ливої зовнішньої опіки”. Йдеться про досить численний етномасив іноземних (переважно великобританських) колоністів — “уїтлендерів”, які приїхали у Трансвааль після того, як у 70-х роках XIX ст. там (зокрема, в провінції Уїтватерсранд) виявилися багаті золотом копальні. Мало-помалу синтезувавшись із німцями, голландцями, французами та іншими “прийшлими” золотошукачами в певно окремішню мовно-етнічну людність, ці іноземці перетворилися “на майже аборигенів” і дедалі впевненіше та, з точки зору зовнішньополітичної поведінки, — усе зухваліше стали вимагати для себе особливого життєво-політичного статусу: “окремого правового режиму”, “своїї” системи пільгового оподаткування, “прозорих кордонів”, права на муніципальну і партійну самоорганізацію, міжнародно-торговельних преференцій, а зрештою, й державно-політичної автономії. Політолого-етнологічна “оболонка” цього африканерського питання багато в чому нагадує процес “обрусіння” Криму (після 1783 р.) та “коренізацію великоросами” східно-південних земель України (після російсько-турецьких війн 80-х років XIX ст. та особливо після завоювання Україною політико-державної незалежності у 1990–1991 рр.).

По-друге, фактором специфіки ситуації стало не досить “рівне” ставлення до уїтлендерів і трансваальських державних властей. Оскільки власті неохоче йшли, а часом просто ігнорували подібні “етносепаратизми” з боку далеко незаконслухняних наполовину іноземних громадян, останні і зажадали зовнішньої підтримки. Природно, що першими, до кого уїтлендери звернулися, були великобританці. “Підтримайте нас, бо ж ми — ваші!” Водночас до Великобританії звернулися й бурські власті: “Підтримайте нас, легітимних властей, бо ж уїтлендери — одночасно і ваші етнічні сородичі, і наші співгромадяни, а в етнополітичному сенсі — елементарні сепаратисти-закотники...”.

“Цивілізовані” великобританці стали на бік етносепаратистів. Спричинився ланцюг скандалів і етнокризових ситуацій — прикордонних, валютних, торговельних, дипломатичних та ін., які завершилися ніким не очікуваним “у цивілізованому світі” оголошенням (11 жовтня 1899 р.) “кольоровими бурами” війни Великобританії. Війна тривала 31 місяць і поділялася на два періоди: підготовчо-дипломатичний; позиційно-партизанський. Найбільш конфліктогенною виявився перший період, до того ж витриманий у старій “цивілізованій візантійській манері”. “Варто було

бурам зголоситись на ту чи іншу вимогу англійців, як останні негайно висували нові, — зазначали свого часу радянські дослідники. — Їх прямий розрахунок бо полягав у тому, аби не дати конфліктів замиритися” [17, 143]. Безпосередні військові дії тривали аж до 31 травня 1902 р. Згідно з підписаним договором, бури втратили державно-політичний суверенітет, а країна опинилася “підданською одиницею великобританської корони з обмеженими правами внутрішньої автономії”. А уїтлендери не тільки зберегли свій “особливий статус”, а й примножили його. “Тричленний етноконфлікт на Півдні Африки” (як колись називав його К. Реннер) тлів аж до початку 60-х років ХХ ст., коли Південно-Африканська Республіка ( правонаступниця Трансваалю та інших бурських республік) у 1961 р. стала “незалежною країною зі змішаним політико-кольоровим керівництвом”. Нащадки уїтлендерів збереглися й до сьогодні. Певні етноконфліктні аналогії між позиціями Великобританії та Трансваалю на ґрунті “уїтлендерського питання”, а також України та Росії у “кримському” й “східно-південних” питаннях може не побачити лише сліпий.

Трансваальсько-“уїтлендерський” прецедент рубежу ХІХ і ХХ ст. уперше у світі оприлюднив невід’ємну для будь-якого суто етнополітичного конфлікту *інкадровану іззовні політико-автономістську компоненту*. Оскільки у подальшій політичній історії інших країн та місцевостей цей феномен “у чистому вигляді” рідко де й коли спостерігався, політико-етнологічна думка вже тоді, на рубежі століть, стала шукати його генези навіть у започатках суто унікальних оригіналітетів: де, коли й чому він виник? У. Самнер (“Народні звичаї”, 1909) підказував: “у чистому внутрішній варіації” феномен зародився в 60-х роках ХІХ ст. в Австро-Угорщині, де він і утвердився “навіть як політичний звичай цивілізованих народів у їх зносинах із собі подібними чи із недосоціалізованими співвітчизниками”. Знайомі “цивілізаційні акценти” не повинні затулити від нас основне: *етнополітичний автономізм як асиметрична дилема етноконфліктогенності — чисто внутрішній феномен етносоціального життя багатонародної країни*.

І ми знову звернулися до того, австро-угорського “внутрішнього джерела”. З’ясувалося, що ота автономістська компонента “у внутрішній етнополітичній варіації” вже містилася у політолого-етнологічних контекстах згадуваних “Угоди про об’єднання” Австрії та Угорщини (1867 р.) та “Закону про національності” (1868 р.). Тут ми

натрапили на унікальну понятійну одиницю — на так звану “антиконфліктну тріаду на місцевому рівні”, яка містила в собі конструкційні елементи: а) “широку обласну автономію” для етноменшинських народів; б) “демократичну систему місцевого самоврядування”; в) “самовідповідальницьке господарювання місцевих людей у конкретній місцевості”. Як ця тріада була реалізована на аборигенній австро-угорській геополітичній площині, — це вже справа конкретного дослідження, яке виходить за межі нашого аналізованого предмета.

У процесі відкрystalізації зазначених ретроспекцій з’ясувалося, що суто антиконфліктна редакція тільки-но названої австро-угорської тріади найрельєфніше стала у пригоді... російським більшовикам, а водночас і українцям радянських часів. Але тут назовні проступає принципова відмінність у критеріях політолого-етнологічної аплікації тріади до конкретної багатонародної країни: австро-угорці аплікували її на цивілізаційно-расовій основі, а російсько-радянські більшовики — на чисто кількісно-демографічній основі (останній критерій “живий” і за умов незалежної України)... За підказкою В. І. Леніна (ще 1913 р.), усередині 20-х років “конфліктогенний масив неросійських людностей” (а їх, за даними Д. Гайєр і Р. Ітса, виявилось понад 500) — у чисто кількісному вимірі — був просто механічно квантифікований: до 10 тис. осіб етномасиву — автономний рівень “національного округу”; до 50 тис. — “автономна область”; близько 1 млн — “автономна республіка [у складі союзної республіки]” [17, т. 1; 26].

І все ж австро-угорський політичний досвід і тут був врахований. Згадуваний вище “принцип” Франца І (“Що, мої народи чужі одне одному? — Тим краще...”), наприклад, спрацював у справі “здвоювання” здавна конфліктуючих народів-етносів рамками одної автономної одиниці, — і таким чином на етнополітичній мапі з’явилися “Ямало-Ненецький автономний округ”, “Кабардино-Балкарська автономна область”, “Чечено-Інгушська автономна республіка” і навіть (що проіснувала недовго) “Карело-Фінська союзна республіка”. Суто цивілізаційно-расовий аспект австро-угорського досвіду з пансько-“верхівських” висот спустився у нижні підвали російсько-радянського низово-народного буденного життя, — ось звідки сленги та штампи на кшталт “чучмеки вузькоокі”, “жид пархатий”, “темноволося нацмени”, “афрочукчі”, “лиця кавказької національності” і “темна татарва”.



Суто етнологічний аспект антиконфліктогенного феномена (в політичному досвіді Австро-Угорщини він взагалі відсутній, хіба що в намітках побутував у теоретичних міркуваннях Ф. Деака 60-х років XIX ст.) в СРСР був вирішений теж на кількісно-демографічній основі: до 1 млн етномасиву — це “народність”, більше 1 млн — це вже автоматично “нація”. Всі інші — або “малі народи”, або ж і “неперспективні неолюдності”. Питання про чотиристадінну соціально-цивілізаційну еволюцію всіх народів-етносів Землі — про природну обов’язковість для кожного народу пройти стадії роду, племені, народності та нації — це питання із політолого-етнологічним та цивілізаційно-етичним стрижнем, — вперше вирішено українським науковцем І. М. Варзарем на рубежі 80-х і 90-х років. Його етноконфліктознавчого потенціалу ми торкнемося дещо далі.

Як не дивно це комусь видасться, деякі аспекти, позитиви, негативи і переосмисленські ситуації обговорюваних австро-угорської і російсько-радянської моделей потрапили і до двох фундаментальних етнополітичних документів першого етапу утвердження незалежної України, — до “Декларації прав національностей України” (1 листопада 1991 р.) та Закону “Про національні меншини в Україні” (25 червня 1992 р.). Вважаємо, що антиетноконфліктний потенціал усіх зазначених документів і згаданих політолого-етнологічних моделей ще мало досліджено, це ще перспективні завдання.

Повернемось у ретроспекцію — до етнополітичної обстановки перших років XX ст. Етноконфліктні колізії навколо “сараївського вбивства кронпринца” 1914 р., розпаду серії колоніальних імперій у 1918–1920 рр., “китайська гомінданівська криза” кінця 20-х років, “аншлюс” Австрії 1936 р., іспанська революція — громадянська війна кінця 30-х років, Друга світова війна, останній раунд розпаду світових колоніальних імперій у 60-х роках, крах світової соціалістичної системи на рубежі 80-х і 90-х років — ці та інші етнополітичні події та етносоціальні зрушення катаклізмового характеру до фундаменту теорії нашої теми кардинальної новизни не дали. Новизна настала лише на ґрунті осмислювання етнополітичної історії “післянаполеонівської Європи”, критично-творчого “прочитування” марксистсько-ленінської теорії з національного питання та переосмисленського ставлення до етносоціополітичних реалій на руїнах колишньої “братської сім’ї соціалістичних народів”. На тлі цього по-новому стали виглядати і основні політолого-

етнологічні проблеми, які сьогодні перебувають у фокусі уваги і широкої громадськості, і в колах науковців.

Уже у першій половині 90-х років стався і “каскад” філіаційних прояснень загальноєвропейської етносоціополітичної ситуації, і прозорішим став той теоретико-методологічний загал, на якому досі базувалася *всесвітня етноконфліктна гносеологіка*. Прояснилася ледь не головна “заковика” початкового етапу незалежницького політичного часу: сама етносоціополітична обстановка “начинена” конфліктогенним матеріалом не стільки з вини “зовнішніх імперськи-цивілізаторських сил”, скільки з вини власних, внутрішніх кратологічних кіл соціалістичної епохи. Виявилось, наприклад, що вони, ті “керівні кола”, майже нічого адекватного всесвітній науковій істині не відали про (а) об’єктивні джерела виникнення етноконфліктів, про (б) їх різновиди та, зрештою, про (в) апробовані у справді цивілізованих багатонародних країнах способи їх запобігання та засоби їх врегулювання.

У деяких теоретичних дослідженнях (за абеткою) І. М. Варзаря, О. В. Картунова, І. Ф. Кураса, О. М. Майбороди, О. В. Маруховської, М. І. Пірен, Ю. І. Римаренка, Л. Є. Шкляра, М. О. Шульги та інших науковців зазначені “прогалини” ліквідовано, — чим і політолого-етнологічну теорію принарощено, і практичній державній етнополітиці надано численні творчі імпульси до вдосконалення. По-перше, вирішено ледь не основне завдання — подано своєрідну і класифікацію, і ситуаційну ієрархізацію *типів і різновидів етноконфлікту*. Зокрема, уточнено, що оті типи та різновиди розташовано у лінійно-“гографічному” просторі за логікою “російської матрьошки”, коли маленький феномен виходить з великого, а той — ще з більшого. Скажімо, так звані етноконфлікти кримський, закарпатський або трансністрійський, — кожний з них є “комплексом” із трьох-чотирьох “матрьошок”. Наприклад, “кримський вузол”: а) “корінним” явищем тут є міждержавне, неврегульоване свого часу територіальне питання між Росією та Україною; б) у рамках цього “міждержавного етногеополітичного конфлікту” “малою матрьошкою” є суперечності між аборигенними татарами і прийшлими росіянами та українцями (як одразу ж після “приєднання” Криму до Росії у 1783 р., так особливо ж після етнополітичної депортації татар у 1944 р.), нескінченні тертя через спір про “приватизацію етнооікумени буття” аборигенними/не-аборигенними етнолюдностями; в) ця ж “матрьошкова

фігура” щоразу виходить із негативного дуалітету російської меншини із титульним українством як у центрально-периферійному, так і в регіональному вимірах; г) а “тузлівська криза”, “суперечки щодо ялтинських маяків” або ж “бахчисарайська бійка на мусульманському цвинтарі” — мікрокомбінації з конфліктних деталей великої та непрозоро суперечливої етногеополітичної панорами усього півострова [23].

По-друге. Як уже зазначалося вище, досі не розв’язаною залишається політолого-етнологічна проблема джерельних факторів виникнення етноконфліктів. Ще класична наука (Ф. Ф. Мартенс, К. Реннер, Б. Малиновські) поділила ці фактори на об’єктивні та суб’єктивні. У 90-х роках ХХ ст. найбільш сутнісним суб’єктивним фактором О. В. Каргунов, І. Ф. Курас, О. М. Майборода та Ю. І. Римаренко вважали досконалу/не-досконалу концепцію та практику державної етнополітики [22; 24; 27; 31–33]. Щодо об’єктивних факторних джерел у науці й сьогодні тривають творчі суперечки, розпочаті “цивілізованими расологами” рубежу ХІХ і ХХ ст. (Л. Гумплович, Л. Леві-Брюль) і які тривають досі, наприклад, в Україні та Росії [8; 29; 30].

Принаймні, три розв’язки і творчі акценти на проясненні проблеми подав І. М. Варзар:

1) першого з цих акцентів ми вже торкалися вище. Усі народи-етноси планети мають пройти (але далеко ще не всі пройшли) чотири стадії соціоцивілізаційного дозрівання до статусу свідомого етнополітичного суб’єкта: рід, плем’я, народність, нація. Штучне затримування народів на недостойних для них стадіях — типові фактори “законсервування” не одного етноконфлікту [6, 46–47, 64, 179–180, 297; 8, 129–134]. Переселенням у 50-х роках ассирійців із Закавказзя в Чернігівську область та сьогоднішні маніпуляції навколо “визнання/не-визнання русинів окремим етносом” — найтипівіші тут приклади, коли штучно створюють конфліктогенні політолого-етнологічні проблеми;

2) творчою розв’язкою нашої проблеми та своєрідним плюралістичним тлумаченням ст. 13 ООНівської “Загальної декларації прав людини” (1948 р.) вважаємо й питання про самопереміщення народів-етносів геолокусами свого виникнення, становлення та розвитку на власних засадах, названих І. М. Варзарем “етноплацентою”, “етноойкуменою” та “етнокультурним ареалом” [3–5; 8; 11]. Проблемна “заковика”: перешкодження народам-етносам у природному праві на вільне переміщення або на повернення з місць депортації чи

вимушеної еміграції на свої етногеолокуси — найхарактерніше для нашого часу етноконфліктне джерело, — приклади кримських народів тут усім відомі;

3) зрештою, чи не “найневичерпнішим конфліктним джерелом” є штучні політико-правові перепони на шляху перетворення усіх народів-етносів кожної країни на свідомих і вільних політичних суб’єктів. Конкретніше йдеться про перешкодження народам у справах *державотворення, партієтворення та елітотворення*. Ця політолого-етнологічна колізія цінна тим, що в її контексті викристалізовується й своєрідна *закономірність трифазного конституювання суто етнополітичного (з державознавчим стрижнем) конфлікту* між меншинським народом-етносом, який психологічно налаштований на отримання політичної автономії за принципом “будь-що...”, та державним центром. З’ясовано: а) на першій фазі цей народ-етнос тільки висуває державному центру вимоги на реалізацію своїх політичних прав; б) на другій фазі у структурах етномасиву цього народу “переварюється” інформація про реакцію центру і міжнародної громадськості на раніше висунуті вимоги; в) на третій фазі — дуже часто! — ці права у властей збуджені народи “вибивають”, “видирають” силою [6, 386–381].

На щастя, у нас подібних реальних прикладів немає. Але й тут є над чим замислитись. Везагальна небезпечність колізії, робить висновок дослідник, полягає у тому, що конфліктуєчі “державний центр” і “етнічна периферія” (взяті тут як суб’єктні умовності) об’єктивно *втягуються у “трагічну дихотомію між “хочу” і “можу” та між “необхідністю” і “можливістю”*, в результаті чого “уся життєдіяльнісна матриця буття даного народу-етносу” просякується конфліктогенним “матеріалом” — спорадичними вибухами, невмотивованою агресивністю, стихійним анархізмом та ін. [6, 410]. Найостаннішою і — одночасно: найсумнішою нам “у тему” — ілюстрацією до цієї дихотомії може слугувати розпочатий ще у 1990 р. етноконфліктний “діалог” Києва і русинів Закарпаття з приводу надання останнім адміністративно-територіальної автономії або ж хоча б “визнання русинів національною меншиною в Україні” (як, до речі, і у 22 країнах світу). Лікар і місцевий обласний депутат Є. Жупан, коментуючи витримане у цій тональності рішення Закарпатської обласної депутатської ради від 7 березня 2007 р. [16], політолого-етнологічну серцевину питання підсумовує таким чином: “Русини в Україні хочуть почуватися комфортно, щоб держава була

стосовно них ненькою, а не мачухою...” [15]. Чит- кіше не скажеш.

У процитованому щойно газетному матеріалі один з його авторів, В. Бабенко, констатував по- бутування в країні “етноісторичної непоінформо- ваності та етноконфліктної необізнаності” як се- ред усього населення, так і серед кіл фахівців та офіційних політиків. Зі свого боку ми б це явище назвали *загальнокраїнового масштабу синтетич- ною політолого-етнологічною проблемою*. На по- сильне її прояснення ми торкнулися лише трьох блоків теоретичних питань: а) ієрархізації різно- видів етноконфлікту у контексті політолого-ет- нологічних проблем Новітнього Часу; б) аналізу об’єкт-суб’єктної структури до десятка конкрет- них етноконфліктів у кількох багатонародних країнах; в) виявлення логіки і джерел започат- кування етноконфлікту у мережі політолого- етнологічних проблем багатонародної країни як такої. Інші аспекти та акценти питання — мотиви і предмети окремих аналізу, виступів, публіка- цій.



## Література

1. Бауэр О. Австрийская революция 1918 года: Пер. с нем. — Пг., 1920.
2. Боротьба героя з долею, або Навіщо турбувати ора- кула? // Віче. — 2007. — № 3–4. — С. 11.
3. Варзар І. Етнокультурний ареал // Етнологічний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — К., 1993.
4. Варзар І. Етнокультура // Етнологічний роз- виток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — К., 1993.
5. Варзар І. Етнополітика // Етнологічний роз- виток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — К., 1993.
6. Варзар І. Із контекстів минулих літ. Вибране. — Кн. 1: Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі. — К., 2003.
7. Варзар І. Підсумки виборів — 2006: Чому ми опини- лися у “популярському полоні”? // Вісн. ЦВК. — 2006. — № 2. — С. 97–102.
8. Варзар І. М. Політична етнологія як наука: історіоло- гія, теорія, методологія, праксеологія. — К., 1994.
9. Варзар І. М. Співвідношення соціального та етноісто- ричного начал у побудові та функціонуванні політичної нації // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй: У 2 т. — К., 2006. — Т. 2. — С. 81–92.
10. Вдовин А. И. Особенности этнополитических отноше- ний и формирование новой государственности России. — М., 1993.
11. Винниченко І. Геополітичне переміщення народів // Ет- нонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, пер- соналії / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — К., 1993.
12. Виступ Президента України Л. М. Кравчука на за- сіданні Кнесету Держави Ізраїль // Еврейские вести. — 1993. — № 2(22), янв.
13. Гегель. Наука логики: Пер. с нем.: В 3 т. — М., 1971.
14. Держава і громадянське суспільство: партнерські ко- мунікації у глобальному світі: Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. В. Бебика. — К., 2006.
15. Жупан Є. На південь від Карпат... // Уряд. кур’єр. — 2007. — 28 берез.
16. “За” і “проти” // Уряд. кур’єр. — 2007. — 28 берез.
17. История дипломатии: В 3 т. / Под ред. В. П. Потемки- на. — Т. 2: Дипломатия в Новое время. — М.; Л., 1945.
18. История национально-государственного строитель- ства в СССР. 1917–1978: В 2 т. — М., 1979.
19. История Румынии. 1848–1917 / Отв. ред. В. Н. Ви- ноградов. — М., 1971.
20. Іванченко І. Расовий конфлікт // Мала енциклопе- дія етнодержавознавства / За ред. Ю. І. Римаренка. — К., 1996. — С. 788.
21. Кара-Мурза С. Потерянный разум. — М., 2006.
22. Картунов О. Етнологічна політика // Етнологічний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — К., 1993. — С. 447.
23. Кримські татари: “національна меншина” або “корін- ний народ”? Політичний та юридичний аспекти питання // Матеріали “круглого столу” (м. Київ, 5 лют. 1999 р.). — К., 1999.
24. Курас І. Ф. Етнополітика. Історія та сучасність. — К., 1978.
25. Лебон Г. Психология народов и масс: Пер. с франц. — М., 1995.
26. Ленин В. И. Полн. собр. соч. — Т. 24. — С. 58.
27. Майборода О. Етнічний конфлікт // Етнологічний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — К., 1993.
28. Мартенс Ф. Международное право цивилизованных народов: В 2 т. — СПб., 1882. — Т. 2.
29. Огірчук В. Расовознавство // Етнологічний роз- виток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — К., 1993. — С. 271.
30. Расовый смысл русской идеи: Сб. ст. / Под ред. В. Б. Авдеева, А. Н. Савельева. — Вып. 1. — М., 1999.
31. Римаренко Ю. Міжнародні конфлікти в колиш- ньому СРСР // Етнологічний розвиток України. Тер- міни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — К., 1993. — С. 464.
32. Римаренко Ю. Етнічний конфлікт // Мала енциклопе- дія етнодержавознавства / Відп. ред. Ю. І. Римаренко. — К., 1996. — С. 689.
33. Римаренко Ю. Міжетнічні конфлікти // Мала енци- клопедія етнодержавознавства / Відп. ред. Ю. І. Римарен- ко. — К., 1996. — С. 718.
34. Телезвернення Президента України Віктора Ющенка з нагоди Дня Соборності 22 січня 2007 року. — <http://www.president.gov.ua> (офіційне Інтернет-представництво Прези- дента України).

35. Ханак П. Остров или мост? Место Венгрии в Европе // Венгерский меридиан (Журн. обществ. наук, Будапешт). 1991. — № 11. — С. 7.

36. Чемшит А. А. Государственная власть и политическое участие. — К., 2004.

37. Чжунцин Инь, Сюеюань Тянь. Политический строй Китая. — Пекин, 2004.

38. Levy-Bruhl L. Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures. — P., 1910.

*В полиэтнических странах каждый народ-этнос стремится реализовать свое право на “политическую нострификацию родины”, и там и когда ему другой народ или государство противодействует, там и тогда неминуемы разнообразные этнополитические конфликты. В них чаще всего речь идет о праве всех народов-соотечественников быть источником политической власти и носителем суверенитета страны. Эта политологема (зафиксированная в ст. 5 Конституции Украины) прослежена в этнополитической истории более десятка европейских, азиатских, американских и африканских стран, из чего извлечены актуальные политолого-этнологические выводы.*

*In multipeoples countries every people-ethnic is eager to realize its right on “political nostrification of its Motherland”, where and when another nation or country resists, — there then different ethno-political conflicts appear. They demand the right for all the peoples-compariats to be the source of the political power and represent the country’s sovereignty. This position (fixed by the fifth article of the Ukrainian Constitution) traces in the ethno-political history about more then ten European, Asiatic, American and African countries, from which actual polithologically-ethniological conclusions are made.*

Надійшла 30 травня 2007 р.